

Polecenia podsumowujące

1. Wyjaśnij, na czym polegała kolonizacja na prawie niemieckim.
2. Opisz przemiany społeczno-gospodarcze, które dokonały się na ziemiach polskich w XIII w.
3. Porównaj zasady kolonizacji na prawie polskim oraz niemieckim.
4. Przedstaw stany społeczne średniowiecznej Polski.

Kolonizacja na terenach Polski

Lokacja wsi na prawie polskim

- prawo zwyczajowe
- ustna umowa lokacyjna między właścicielem ziemi (panem) a osadnikami (wolnymi chłopami)
- powinności chłopów wobec pana: czynsz (renta feudalna) przede wszystkim w naturze (renta naturalna) oraz w robociznie (renta odrobkowa – pańszczyzna)
- brak możliwości tworzenia samorządu przez chłopów, podleganie sądownictwu pana

Lokacja wsi na prawie niemieckim

- prawo niemieckie
- pisemna umowa lokacyjna między właścicielem ziemi (panem) a zasadźcą, czyli przedstawicielem osadników (wolnych chłopów)
- wolnizna – okres zwolnienia chłopów z powinności na rzecz pana w okresie zagospodarowywania w osadnictwie „na surowym korzeniu”
- wytyczanie (wydzielanie) chłopom równych działek ziemi – wielkości najczęściej jednego łanu
- powinności chłopów wobec pana: czynsz (renta feudalna) w pieniądzu, a w robociznie (pańszczyzna) w niewielkim stopniu
- prawo tworzenia samorządu przez chłopów
- chłopci podlegający sądownictwu ławników
- sołtys – dziedziczna funkcja i specjalne przywileje, m.in. wytyczanie przydziałów ziemi chłopom, stanie na czele samorządu, prawo posiadania młyna lub karczmy oraz zatrzymywania części świadczeń chłopskich
- gwarantowane w umowie lokacyjnej prawo opuszczenia wsi po określonym czasie

Najbardziej rozpowszechnione – lokowanie wsi i miast na prawie niemieckim.

Lokacja miast na prawie niemieckim

- prawo magdeburskie (odmiany lokalne: prawo średzkie i chełmińskie)
- prawo lubeckie
- określenie warunków osadnictwa w dokumencie lokacyjnym
- prawo do samorządu – z burmistrzem na czele
- uporządkowana zabudowa – centralnie położony rynek lub szeroka ulica z ratuszem i sukiennicami, regularny układ ulic, okalające mury miejskie
- opłaty na rzecz pana z prowadzonej działalności handlowej

Pierwsze miasto w Polsce lokowane na prawie niemieckim – Złotoryja (pocz. XIII w.).

Skutki kolonizacji na prawie niemieckim

Przyjęcie wzorców z Europy Zachodniej.
Ujednolicenie świadczeń względem pana.
Zwiększenie wydajności rolnictwa.
Rozwój istniejących miast.

Rozwój handlu i rzemiosła.
Tworzenie własnych sądów i samorządów.
Powstanie nowych miast i wsi o regularnej zabudowie.

Spółczesność stanów w Polsce

Kształtowanie się stanów

- duchowieństwo – przynależność wynikająca z przyjętych święceń kapłańskich, stan zhierarchizowany, osobne sądownictwo kościelne oparte na prawie konicznym, dochody z podatku – dziesięciny
- rycerstwo – prawo do ziemi przez nadanie lub dziedziczenie
- mieszczaństwo – podzielone na patrycjat i pospólstwo
- chłopci – zależni od pana, który przekazywał im w użytkowanie ziemię

Polecane publikacje

Maria Bogucka, Henryk Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedzoborowej*, Wrocław 1986.

Jerzy Wyrozumski, *Cracovia Mediaevalis*, Kraków 2010.

